

ANDRZEJ KWILECKI

MIGRACJE LUDNOŚCI W POLSCE LUDOWEJ

(PROBLEMATYKA BADAWCZA)

I

Migracje ludności w okresie XXX-lecia Polski Ludowej stanowiły i stanowią nadal przedmiot badań szeregu dyscyplin naukowych: historii, demografii, ekonomii, etnografii, socjologii, geografii. Badano migracje w różnych przekrojach czasowych i z rozmaitych punktów widzenia. Ujmowano je w skali całego kraju, poszczególnych regionów i poszczególnych miejscowości czy społeczności lokalnych. Niektóre zagadnienia czy aspekty imigracji powojennych zostały wyczerpująco opisane i przeanalizowane przez naukę polską. Literatura poświęcona (ruchom migracyjnym) wynosi setki pozycji; omawia się w niej podłoże, mechanizm, przebieg, rozmiary i kierunki migracji oraz działalność instytucji zajmujących się migracjami. Szczególnie obszerną literaturę posiadają ruchy wędrownicze ludności w pierwszych latach powojennych, zwłaszcza te, które objęły Ziemię Odzyskaną na zachodzie. Osobny rozdział w historii migracji w Polsce Ludowej stanowią przemieszczenia mieszkańców wsi i (małych miast) do miast dużych, do ośrodków przemysłowych. Proces ten łączy się z industrializacją kraju, który w okresie całego XXX-lecia starał się w możliwie szybkim tempie odrabiać opóźnienia w rozwoju społeczno-gospodarczym.

Ruchy migracyjne odbywające się w Polsce Ludowej można ujmować z uwzględnieniem ich różnych aspektów: społecznych, politycznych, ekonomicznych, przestrzennych itd. Można również dokonywać rozmaitej ich klasyfikacji, wyodrębniać różne typy imigracji zależnie od przyjętego kryterium (motywów migracji, form organizacyjnych itp.). Tak więc możemy rozróżnić: 1) imigracje zewnętrzne (np. odpływ grup ludności niepolskiej z Polski) i imigracje wewnętrzne (jeśli początek i zakończenie znalazły się wewnątrz granic państwa polskiego, jak np. osadnictwo z Polski tzw. centralnej na Ziemiach Zachodnich); 2) migracje żywiołowe (duża część osadnictwa ziem zachodnich) i migracje organizowane, kierowane (np. reemigracje z innych krajów do Polski); 3) migracje indywidualne i migracje

grupowe, masowe; 4) imigracje dobrowolne i imigracje obowiązkowe, przymusowe, jak również tzw. imigracje z konieczności (np. mieszkańcy zburzonej Warszawy (migrujący po wojnie do różnych miast). Różne zjawiska i procesy społeczne towarzyszą poszczególnym typom migracji.

W chwili obecnej nauka polska dysponuje obfitym materiałem źródłowym i znacznym — choć nierównomiernym gdy chodzi o poszczególne typy migracji — dorobkiem (badawczym, dzięki któremu znany jest w ogólnym zarysie obraz powojennych wędrówek z uwzględnieniem ich rodzajów, natężenia, kierunków, roli w kształtowaniu się liczby i struktury ludności całego kraju i poszczególnych jego regionów, czy województw. Dorobek ten uprawnia do sformułowania następujących ogólnych stwierdzeń wskazujących na znaczenie imigracji w przemianach społeczeństwa polskiego, w przeobrażeniach warunków życia i współżycia ludności.

1) Nigdy w przeszłości — w całej tysiącletniej historii państwa polskiego — za życia jednego zaledwie pokolenia Polaków, nie zainicjowano i przeprowadzono równie masowych migracji, jak w okresie Polski Ludowej; po wielkich wojennych wędrówkach ludności, pokój przyniósł fale masowych Tuchów powrotnych. Inną przyczyną masowych ruchów ludności stała się zmiana granic państwa, przesunięcie terytorium państwa w kierunku bardziej na zachód. W toku migracji nastąpiło ruszenie się z miejsca" dużej części ludności polskiej osiedlającej się w nowych siedzibach i nastąpił odpływ z Polski przeważającej części mniejszości narodowych.

2) Jeżeli, w skomplikowanych i trudnych warunkach powojennych, wobec braku środków (materialnych, transportowych i aprowizacji, migracja milionowych rzesz ludności przebiegała względnie sprawnie, wielka w tym jest zasługa (instytucji powołanych do organizowania i kierowania wędrówkami ludzi i grup. Cechą charakterystyczną epoki pierwszych lat powojennych jest to, że obok instytucji specjalnie w tym celu utworzonych (jak Państwowy Urząd Repatriacyjny), w organizowanie przesiedleń i niesienie pomocy migrantom włączały się również licznie inne instytucje państwowe i organizacje społeczne. Można powiedzieć, że żywiołowości migracji towarzyszył żywiołowy ruch instytucji na rzecz opanowania organizacyjnego i pokierowania wędrówkami ludzi. Ruch ten można określić (paradoksalnie) jako żywiołową instytucjonalizację.

3) Masowe imigracje w latach powojennych stały się ważną zmienną w ewolucji układów rozmieszczenia całej ludności polskiej. Na mapach ukazujących zaludnienie Europy przed i po drugiej wojnie światowej, rozsiadanie Polaków wykazuje największe zmiany (obok zmian w rozsiadaniu ludności niemieckiej).

4) Masowe wędrówki były również czynnikiem wprowadzającym szybkie i głębokie zmiany w strukturach ludności: a) nastąpiło względne ujednoczenie struktury etnicznej społeczeństwa, zaczęły wzrastać udziały ludności miejskiej, a kurczyć się udziały ludności wiejskiej w strukturze

społeczeństwa. W dokonaniu tych zmian „współdziałały” (uzupełniały się) wędrowki zewnętrzne i wewnętrzne ludności.

5) Gdy idzie o terytorium samej Polski, istniały dwa główne kierunki ruchów wewnętrznych: pierwszy — przesunięcia ku ziemiom zachodnim, drugi — napływ ludności wiejskiej do miast (pamiętając, że ruch ten miał miejsce również na Ziemiach Odzyskanych). Masowe przemieszczenia ludności były podstawowym czynnikiem „wielkiej przemiany” demograficznej Ziem Zachodnich i Północnych, tj. zastąpienia ludności (niemieckiej przez Polaków. Zasiedlenie w krótkim czasie Ziem Odzyskanych i ustabilizowanie się na tym obszarze ludności napływowej należy niewątpliwie do najdonioślejszych ze społecznego i politycznego punktu widzenia fragmentów historii polskich migracji.

6) Z procesem migracji związane było najbardziej powszechne zjawisko całego XXX-lecia: awans jednostek i całych grup. Dotyczył on milionów ludzi osiedlających się w wysoce zurbanizowanych województwach zachodnich i północnych, milionów chłopów i mieszkańców małych miast przesuujących się do miast wielkich, podejmujących pracę w przemyśle, wreszcie setek tysięcy młodzieży kształcącej się w średnich i wyższych szkołach i podejmującej następnie pracę zawodową poza miejscem zamieszkania. Zatem szybki rozwój klasy robotniczej i szybki rozwój inteligencji w Polsce Ludowej związany był z żywym ruchem migracyjnym do miast.

II

W uwagach powyższych 'wskazałem na problematykę badawczą podejmowaną przez naukowców zajmujących się migracjami i starałem się wydobyć najistotniejsze i najogólniejsze wnioski płynące z tych badań. Powstaje pytanie, czy mamy być zadowoleni z dotychczasowych badań w tym zakresie, czy ich kierunek jest właściwy, czy wyczerpano główne możliwości naukowej analizy? Otóż wydaje się, że mimo istniejącej obszernej literatury i mimo różnorodności poruszonych zagadnień, w badaniach nad imigracjami stoimy przed koniecznością wypełnienia sporych luk i wzbogacenia dotychczasowej problematyki naukowej. Istnieją bowiem, moim zdaniem, poważne luki a) w odniesieniu do szeregu fragmentów naszej rzeczywistości społecznej i politycznej mających związek z imigracjami i wymagających gruntownego przebadania, b) w większym jeszcze stopniu wyrażają się w braku opracowanej teorii polskich migracji.

Rzeczą szczególnie ważną dla zakreślenia właściwej perspektywy poznawczej w badaniach nad imigracjami jest uwzględnienie w szerszym stopniu 'związków, jakie istnieją między ruchami migracyjnymi a przebudową ustroju w Polsce oraz zarysowanie roli, jaką migracja odgrywa w procesie kształtowania się nowego społeczeństwa polskiego. Dalszą

część artykułu należy traktować jako pewien szkic orientacyjny, który mógłby posłużyć za punkt wyjścia do dyskusji i do podjęcia w przyszłości pewnych badań.

III

Chciałbym zwrócić uwagę na potrzebę (wyodrębnienia zespołu swoistych cech charakteryzujących imigrację w poszczególnych formacjach społeczno-gospodarczych. Jest to wysiłek badawczy niezbędny dla zbudowania teorii migracji. Każda epoka, każdy ustrój, stwarzają odmienne warunki dla działania prawidłowości rządzących ruchliwością terytorialną jednostek i grup ludzkich. Dlatego nasze zainteresowania imigracjami w Polsce Ludowej powinny koncentrować się nie tylko na wykrywaniu cech, zjawisk i elementów typowych, wspólnych migracjom dokonującym się pod różną szerokością geograficzną i w ramach różnych ustrojów i społeczeństw, ale i na szukaniu elementów niepowtarzalnych, występujących tylko na gruncie polskim, w naszym ustroju i mających znaczenie zarówno dla rozwoju społeczeństwa Polski Ludowej ujmowanego w perspektywie XXX-lecia, jak i dla poszczególnych faz rozwoju tego społeczeństwa. Tu nasuwają się dwie następujące uwagi.

1) W programie zbudowania Polski na nowych zasadach ustrojowych, społecznych, terytorialnych i oparcia jej na nowym systemie sojuszków zabezpieczających byt narodowy, w programie sformułowanym w deklaracjach Polskiej Partii Robotniczej, w pierwszych aktach władzy ludowej — zwłaszcza w Manifeście Lipcowym, zawarta była *implicite*, a w nieco późniejszych dokumentach również *explicite*, koncepcja wielkich przesunięć ludności. Migracje ludności należy zatem traktować jako integralny składnik rewolucyjnego programu społeczno-politycznego i jednocześnie integralny fragment konkretnej, zaistniałej w Polsce natychmiast po wyzwoleniu sytuacji, w której przystąpiono do budowy nowego ustroju. Zapewne w dziejach ludzkości nie miała do tej pory miejsca sytuacja, w której powstające państwo w dążeniu do realizacji nowo zakreślonych celów ustrojowych, społecznych, ideologicznych i politycznych, zakładało niejako programowo "ruszenie z miejsca" wielkich mas zasiedziałej ludności lub ściągnięcie z zewnątrz ludzi, którzy kraj opuścili. Warto w tym miejscu nawiązać do dawnego stwierdzenia E. G. Ravensteina, który w swej klasycznej pracy o prawach migracji (*The Laws of Migration*, 1889) sformułował tezę, że „migracja oznacza życie i postęp; ludność zasiedziała — stagnację”. Teza ta znalazła najpełniejsze potwierdzenie bodajże dopiero właśnie w okresie Polski Ludowej.

2) Historia Polski Ludowej pokazuje dobitnie, jak ważne dla skutecznego urzeczywistnienia owego programu budowy nowego 'ustroju było przeprowadzenie masowych imigracji. Można powiedzieć, że migracje towarzyszyły Polsce Ludowej w jej rozwoju, że są jego nieodłącznym skład-

nikiem. W latach czterdziestych, gdy rozpoczynano rewolucję, społeczeństwo polskie charakteryzowało się określoną strukturą i wykazywało szereg cech, które utrudniały czy opóźniały akceptację reformy ustrojowych. Wydaje się, że sytuacja migracyjna, w jakiej znajdowało się społeczeństwo Polski Ludowej w pierwszych latach jej istnienia, częściowo neutralizowała oddziaływanie tych cech i ułatwiała wprowadzenie przemian rewolucyjnych. Np. fakt, iż na 1/3 terytorium państwa, tzn. na ziemiach zachodnich zaludnianych od nowa, można było zupełnie na nowo organizować społeczeństwo, system własności, ustrój gruntowy itp., miał niewątpliwie wielkie znaczenie dla przebudowy ustroju społeczno-gospodarczego w całym kraju. Na własność państwa ludowego przeszedł bowiem cały majątek nieruchomy Ziemi Odzyskanych, co dawało możliwości pełnego realizowania nowej polityki społecznej i gospodarczej. Na ziemiach tych władze państwowe dysponowały całym mieniem i decydowały o przydziale osadnikom każdego gospodarstwa rolnego, każdego warsztatu pracy, a w pierwszym okresie nawet każdej sztuki żywego¹ inwentarza. W związku z tym rola i zakres działania aparatu państwowego rozszerzyły się znacznie i wzrosła wydatnie sfera styczości: państwo ludowe — obywatel.

Dla przemian w świadomości społecznej w kierunku akceptowania (rewolucji) istotne znaczenie (miało również to, że bezpośrednio w wyniku migracji zmieniały się materialne warunki życia milionów ludzi przesuujących się do wyżej zurbanizowanych regionów, ze wsi do miast itd. Korzystne zmiany w warunkach bytu, awans materialny, kulturalny i społeczny igrały niewątpliwie na korzyść nowego ustroju, przeobrażając z wolna postawy społeczne i polityczne.

IV

Uwzględnienie ruchów migracyjnych jako elementu programu zmiany ustroju i składowa sytuacja rewolucyjnej nie wyczerpuje oczywiście problematyki związanej z rolą migracji w kształtowaniu się nowego społeczeństwa PRL. Odrębna sfera zagadnień dotyczy wpływu masowych migracji na zmianę warunków integracji narodu polskiego.

Po pierwsze, w toku wędrówek ulegała rozbudzeniu czy pogłębieniu świadomość narodowa. Już odbywając swą drogę, migranci poznawali Polskę, widzieli po raz pierwszy w życiu niektóre miasta polskie i zabytki, oglądali krajobraz, dokonując ważnego kroku wchodzenia do narodowej kultury. Proces ten, do dzisiaj nie zanalizowany, zarejestrowany jest zwłaszcza na kartach pamiętników. Osadnicy udający się na zachód nabywali świadomości misji narodowej, jaką mają do spełnienia na Ziemiach Odzyskanych.

Po drugie, ruchy migracyjne w Polsce stały się ważnym współczynnikiem przemian w strukturze społecznej, przechodzeniu wielkiej liczby

ludności żyjącej i pracującej na roli do zawodów pozarolniczych, wzrostu liczebnej klasy robotniczej i inteligencji, przemian w strukturze samej Masy robotniczej, do której weszły młode mieszkanców wsi, co wpłynęło na szybsze wtapianie się chłopów w życie narodu i urzeczywistnienie sojuszu robotniczo-chłopskiego. Nastąpiło bliższe współżycie robotników i chłopów. Miało to zapewne niemałe znaczenie z punktu widzenia zaakceptowania przez wieś przywódczej roli Masy robotniczej i uznanie przez wieś robotników za naturalnych sojuszników.

Po trzecie, migracje powojenne i trwająca do dzisiaj ruchliwość terytorialna ludności wpłynęły w określonym stopniu na integrację przestrzeni narodowej Polaków i integrację kulturową społeczeństwa. Migracja umożliwiała bowiem bezpośrednie poznanie kraju, jego ośrodków i krajobrazów. Doprowadziła do przełamania izolacji tradycyjnych społeczności lokalnych, do konfrontacji i przenikania się kultur regionalnych, odrębnych zwyczajów i sposobów życia. Przyczyniła się do zwiększenia liczby ojczyzn lokalnych czy regionalnych poszczególnych jednostek i rodzin zmieniających miejsce zamieszkania. Owo związanie emocjonalne Polaków z różnymi rejonami kraju znajduje swoją podstawę czy uzupełnienie w kontaktach rodzinnych, w rozproszeniu się rodzin po różnych częściach kraju. Np. w rezultacie powojennego osadnictwa Ziemi Zachodnich zaistniała sytuacja, w której niemal każda rodzina na ziemiach tzw. dawnych ma kogoś bliskiego lub wielu bliskich osiedlonych na zachodzie kraju. Między miejscowościami położonymi w różnych częściach kraju wytworzyły się powiązania rodzinne, aktualizujące się w najrozmaitszych postaciach: prowadzonej korespondencji, przyjazdów w związku z weselami czy pogrzebami, odwiedzin z okazji świąt i urlopów, masowych podróży do rodzinnych cmentarzy z okazji Dnia Zmarłych.

W efekcie terytorium Polski Ludowej ukształtowane w nowych granicach geograficznych i politycznych opiera się na zupełnie nowych podstawach społecznych: na zróżnicowanym systemie więzi łączących społeczeństwo i nowych powiązaniach, wynikłych częściowo¹ właśnie z imigracji, między regionami, na zintegrowanej przestrzeni kulturowej wypełnionej zarówno dawnymi symbolami tradycji i zasiedziałości, do których należą np. różne stare ośrodki skupienia ludności i zabytki historyczne, jak świeżymi symbolami nowoczesności, wśród których wymienić należy place wielkich budowli przemysłowych, nowe osiedla, trasy przelotowe czy ostatnio nawet wielkie hotele turystyczne — przy tym wszystko to są symbole związane z ruchliwością ludzi.

V

Uwzględniając w perspektywie poznawczej badań nad migracjami ich związek i funkcje w procesie kształtowania się zintegrowanego społeczeństwa socjalistycznego, otrzymujemy podstawę dla analizy i interpretacji

pewnych nowych zjawisk migracyjnych i — szerzej — ruchliwości przestrzennej występującej obecnie w Polsce.

1) Obok procesów integracyjnych, zarysowały się »również zjawiska świadczące o dezintegracji pewnych jednostek czy nawet grup w stosunku do całego społeczeństwa i państwa Wskazujące na to, że pewne jednostki i grupy nie zostały wciągnięte w nurt procesów integracyjnych, jak gdyby pozostały na «uboczu. Rozróżnienie to może być pomocne dla analizy zjawiska planowanych czy faktycznych wyjazdów z naszego kraju w ostatnich latach (myślę o wyjazdach na stałe). Dotyczy to zgłoszeń na wyjazd do RFN, emigracji osób narodowości żydowskiej czy pojedynczych przypadków (pozostawiania za granicą. Zagadnienie jest subtelne i od strony praktyki administracyjnej wymagające w każdym przypadku wnikliwego podejścia, ponieważ równocześnie zaznacza się inne zjawisko, mianowicie potencjalnych czy faktycznych emigracji dorobkowych, tzn. emigracji obejmujących osoby lub rodziny pragnące wyjechać lub wyjeżdżające (zwykle do krewnych) na czas określony i zamierzające następnie (po 1-2 latach) powrócić do kraju.

2) Migracje stanowią fragment ogólniejszego zjawiska, jakim jest ruchliwość przestrzenna ludzi. Obok masowych zmian miejsc zamieszkania, obserwowaliśmy w XXX-leciu PRL zjawisko »masowych dojazdów do piracy związanych z rozbudową przemysłu. W omawianych tu procesach integracyjnych, dojazdy do pracy odegrały rolę głównie jako współczynnik formowania się regionów opartych na nowych podstawach społecznych, mianowicie regionów wytwarzających się wokół ośrodków przemysłowych jako wielkich rynków pracy.

O ile dotychczasowy okres PRL był z (punktu widzenia ruchliwości przestrzennej ludności okresem przede wszystkim wielkich i różnorodnych ruchów migracyjnych, o tyle nadchodzące lata stać będą zapewne pod znakiem innych form ruchliwości.

W ostatnich latach zaznaczyła się silnie w życiu narodu zwłaszcza rola turystyki, różnego rodzaju wędrowek wakacyjnych. Dzięki nim nawet odległe regiony i miejscowości kraju łączą się splotem dodatkowych więzi i to zarówno instytucjonalnych, formalnych, jak i spontanicznych, nieformalnych. U progu kolejnego, czwartego dziesięciolecia Polski Ludowej można przewidywać dalsze nasilenie się i wzmagający się wpływ na życie kraju ruchu turystycznego i ogólnej (ruchliwości przestrzennej ludności, co związane będzie z rozwojem motoryzacji i wzrostem atrakcyjności stref podmiejskich i stref przyrody.

3) Rozważania dotyczące imigracji i innych postaci ruchliwości przestrzennej, jakie rozwijały się w naszym kraju, nie byłyby pełne, gdybyśmy ograniczyli się do rozpatrywania ich tylko od wewnątrz, w ramach terytorialnych Polski i wyłącznie z punktu widzenia funkcji pełnionych wobec społeczeństwa polskiego. Na przełomie trzeciego i czwartego dzie-

sięciolecia dostrzegamy wyraźnie, że istnieją jeszcze inne ważne, mianowicie zewnętrzne płaszczyzny integracji.

Było rzeczą oczywistą, że w pierwszej fazie budowy nowego ustroju i organizowania społeczeństwa na nowych zasadach, dominowały w praktyce i w świadomości zagadnienia wewnętrzne. Wewnętrzny charakter miały i głównie wewnętrzne funkcje pełniły również migracje. Jednak w warunkach przyspieszenia rozwoju kraju, wydatnego podniesienia poziomu życia, zdynamizowania rozwoju komunikacji (zwłaszcza motoryzacji), wystąpiła w naszym społeczeństwie silna, popierana przez państwo tendencja do ruchliwości w przestrzeni międzynarodowej i jednocześnie wzrosła atrakcyjność Polski w oczach turystów zagranicznych. Uświadamiamy sobie powszechnie, jak wielkie to ma znaczenie gospodarcze, polityczne i społeczne dla naszego kraju. Kontakty zewnętrzne zmuszają nasze społeczeństwo do ujmowania siebie i swoich poczyną na tle i w ścisłym związku z zagranicą. Wzrasta rola tych kontaktów w dziedzinie kultury, nauki, sztuki, sportu, w dziedzinie masowego wypoczynku, przyczyniają się te kontakty do poszerzenia horyzontów umysłowych, do burzenia dawnych stereotypów, do wzbogacenia życia obywateli o nowe doświadczenia, do wzajemnego ubliżania społeczeństw. Częste podróże i wycieczki zagraniczne, wyjazdy turystyczne Polaków i przyjazdy do Polski cudzoziemców, będące wynikiem świadomej polityki państwa, wprawiły w ruch proces przekształcania się, wzbogacania dawnych czy tworzenia się zupełnie nowych więzi społecznych. Wśród nich wymienię zwłaszcza te, które łączą naród polski, mieszkający w kraju, z Polonią zagraniczną, z Polakami żyjącymi w innych krajach, na innych kontynentach. Więzy te wspierają się obecnie coraz silniej na nie znanych dawniej w tej formie i w tych rozmiarach wzajemnych odwiedzinach członków obu grup; rola tych nowych intensywnych form kontaktów w życiu narodu i w życiu międzynarodowym staje się ważnym problemem naukowym.

Jako drugie wymienić należy więzi łączące naród polski z innymi społeczeństwami socjalistycznymi. Np. otwarcie granicy między Polską i NRD dla bezwizowego i bezpaszportowego ruchu ludności, które wyzwoliło obustronny ruch milionów obywateli, otworzyło nowy etap współżycia i zbliżenia do siebie obu społeczeństw. Obserwator, który chciałby zarejestrować tylko nowe fakty z tej dziedziny, stanąłby przed zadaniem niewykonalnym: w niezwykłym tempie wzrasta ilość kontaktów ludzkich wszelkiego typu łączących na co dzień w pracy i wypoczynku, w życiu ekonomicznym, kulturalnym i naukowym, w życiu osobistym, rodzinnym, w działalności instytucji. Uchwycenie nie tylko statystycznego, ale i kulturowego sensu tych faktów należy do nowych zadań badawczych, których atrakcyjność oraz znaczenie naukowe i społeczne są niewątpliwie wielkie. Realizacja tych zadań wymaga jednak nie tylko wypracowania odpowiednich metod i formułowania nowych zagadnień i pojęć, ale i śmiałości w określaniu perspektyw znajdującego się w ciągłym ruchu społeczeństwa.

czeństwa polskiego, obcującego niemal na co dzień z wytworami obcych kultur i „mieszającego się” ustawicznie z członkami innych grup narodowych.

LES MIGRATIONS DE LA POPULATION EN POLOGNE POPULAIRE

R é s u m é

La science polonaise dispose d'un important bagage de recherche sur les migrations dans la période de la Pologne Populaire. On connaît à (grands traits l'image des migrations d'après-guerre en prenant en considération leurs genres, conséquences, directions, rôle dans la formation du nombre et de la structure de la population de tout le pays et de ses voïvodies particulières et régions. Ce sont les mouvements de migration de la population dans les premières années après la guerre qui (possèdent la littérature particulièrement vaste, et surtout ces mouvements, qui ont embrassé les terres regagnées à l'Ouest. Un chapitre séparé dans l'histoire de la sociologie de la migration en Pologne Populaire constituent les translocations des habitants des villages et de petites Villes aux grandes villes, aux centres industriels.

L'article marque des principaux problèmes de recherches menées jusqu'à présent sur les migrations en Pologne, il fait ressortir les conclusions les plus essentielles et les plus générales écoulant de ces recherches. Cette analyse mène l'auteur à la conclusion, qu'il existe encore d'importantes lacunes dans les recherches sur les migrations et qu'il existe le besoin de l'enrichissement de la problématique scientifique actuelle. La chose la plus importante pour tracer une juste perspective de connaissance dans les recherches sur les migrations est de prendre en égard dans le degré plus vaste des liaisons qui existent entre les mouvements de migration et la reconstruction du régime en Pologne et d'esquisser le rôle joué par la migration dans le processus de la formation d'une nouvelle société polonaise. L'auteur postule qu'on prenne en considération dans les recherches scientifiques a) les mouvements de migration en tant qu'un élément du programme du changement du régime et un composant de la situation révolutionnaire dans les premières années de la République Populaire de Pologne, b) qu'il faut voir l'influence des migrations de masse sur le changement des conditions de l'intégration de la nation polonaise, c) entreprendre dans la mesure plus vaste une problématique d'autres formes de l'activité spatiale des gens liée au développement de la motorisation, à l'accroissement de l'attraction des zones suburbaines et des zones de la nature, à la propagation du tourisme international.